

JINOYATCHILIKNI OLDINI OLISH

Ahmedov Oybek G'ulomovich

Huquqshunos

Jarqo'rg'on 2- son kasb hunar maktabi

Annotatsiya: *Maqolada O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlari va himoyasi kafolatlari tizimi, shuningdek, bola (bolalar) huquqlarini himoya qilish kafolati to'g'risidagi hujjatlar to'g'risidagi fikrlar bayon etilgan: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, fuqarolik kodeksi, oila kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi, "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlari, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" va boshqalar.*

Kalit so'zlar: *Mustaqillik, huquqlarni kafolatlash, Konventsiya, Assambleya, xalqaro ahamiyatga ega hujjat, ta'minlash, ratifikatsiya, qonun.*

KIRISH

Davlat mustaqilligini qo'lga kiritganidan beri O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilganidan keyin qo'shilgan birinchi xalqaro hujjatlardan biri bu bola huquqlari to'g'risidagi Konventsiya (bundan buyon matnda Konventsiya deb yuritiladi) bo'lib, u O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 9-dekabrda qaroriga muvofiq ratifikatsiya qilingan. Konventsiya BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan va 1990-yil sentyabr oyida qonuniy kuchga kirgan va tarkibiy jihatdan uch qismdan iborat bo'lib, preambula va 54 ta maqolani o'z ichiga oladi.

Konvensiyaga ko'ra, 18 yoshgacha bo'lgan har bir kishi bola hisoblanadi. Biroq, umumiy qoidadan istisno mavjud: agar milliy nom qonun hujjatlarida yoshga to'lishning oldingi yoshi belgilangan bo'lsa, u 18 yoshga to'lgunga qadar bola deb hisoblanmaydi. Konventsiya xalqaro ahamiyatga ega hujjatdir, shuning uchun unga qo'shilgan har qanday davlatning bolalari uchun mos bo'lgan umumiy qoidalarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasi Konventsiyaning ishtirokchi davlati bo'lib, uning barcha qoidalariga rioya qilish va ularni amalga oshirish uchun xalqaro hamjamiyat oldida javobgar bo'lish majburiyatini oldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasi masalasi faqatgina bir tashkilot zimmasidagi vazifa bo'lib qolmasdan, bu yo'nalishda tizimli faoliyatni olib borish maqsadga muvofiq bo'lishi haqida Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev "Davlat idoralari aksariyat hollarda huquqbuzarliklar profilaktikasini faqatgina huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi sifatida baholab, oqibatda ushbu faoliyatga lozim darajada e'tibor qaratmayapti", deb ta'kidlagan.

O'zaro hamkorlik asosida tashkil etilgan faoliyat huquqbuzarlik sodir etish havfi ostidagi voyaga yetmagan shaxslarni har tomonlama o'rganish va amaliy yordam

ko'rsatishga imkon beradi. 2010-yil 29 sentabrda qabul qilingan "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonunning 2-bob 8-moddasiga ko'ra "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar hamda muassasalar tizimiga quyidagilar kiradi:

- Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha idoralararo komissiyalar;
- Ichki ishlar organlari;
- Ta'limni boshqarish organlari va ta'lim organlari;
- Vasiylik va homiylik organlari;
- Sog'liqni saqlashni boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari;
- Mehnat organlari", deb belgilangan.

Ta'lim tizimi huquqbuzarliklar profilaktikasi borasida ishlarni olib borishda voyaga yetmaganlarni kuzatish, xulqiy o'gishlarni payqash, axloqiy o'zgarishlarni nazorat qilishda ustunliklarga ega. Jumladan:

■ O'quvchilarning kundalik davomatini o'rganish orqali sababsiz dars qoldiradigan va darsga qatnashga befarq bola va buning nazoratini to'g'ri tashkil etmagan oila haqida ma'lumotlar olish;

■ Darslarni o'zlashtirishda qiynaladigan bolani payqash;

■ Maktabga bolaning turli jismoniy jarohatlar (masalan, ko'karish, kuyish, holsizlik va boshqalar) bilan kelishi zo'ravonlikka duchor bo'lganligi ehtimoli yuzasidan o'rganishlar olib borish;

■ Bolaning maktabdagi referent guruhi bilan munosabatini kuzatib borish;

■ Darslarga doimiy kechikib kelishiga sabab bo'lgan sharoitlarni aniqlash;

■ Qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolganda yoki ota-onasi ajrashganda yoxud ota-onasidan biri vafot etganida boladagi hissiy va turmush o'zgarishlarining avval va hozirgi holatini tahlil qilish;

■ Bolaning shaxsiy fazilatlari, dunyoqarashi, qiziqishlarini aniqlash kabi vazifalardir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekistonda bola (bolalar) huquqlarini himoya qilishni kafolatlash tizimining Qonunchilik asosini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, fuqarolik kodeksi, oila kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida", "ta'lim to'g'risida", "bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" gi qonunlari va boshqalar tashkil etadi va ular bolaning asosiy huquqlarini, ularni himoya qilish shakllarini rivojlantirdilar. O'zbekiston Respublikasining "bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida" gi qonuni 2008-yil 7-yanvardagi RQ-139-son bilan qabul qilingan bo' lib, tarkibiy rejada 32 ta moddadan iborat bo' lib, unda umumiy qoidalar, bola huquqlarining asosiy kafolatlari va ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining qo' shimcha kafolatlari, shuningdek yakuniy qoidalar mavjud. O' zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 22-apreldagi "bola huquqlari kafolatlari yanada kuchaytirish bo' yicha qo' shimcha chora-tadbirlar to' g' risida" gi

qarorining 1111-4296-son bolaning (bolalarning) huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, barkamol avlodni tarbiyalash bo'yicha faoliyatni ta'minlashning institutsional va huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi bilan bog'liq edi. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning talablarini hayotga har tomonlama joriy etish, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida nazarda tutilgan bolalar huquqlarining Real kafolatlarini ta'minlash, jismoniy, intellektual, ma'naviy va ma'naviy rivojlangan avlodni tarbiyalash maqsadida, shuningdek, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor y 'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarga muvofiq; ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, ular o'n sakkiz yoshga to'lgunga qadar "Mehribonlik" uylarida bo 'lgan yoki vasiylik va homiylik organining vasiy yoki homiy bilan roziligi bilan yashaydigan butun davr uchun ular yashagan maqsadli maqsadli shahar va kommunal uy-joy fondlarida turar joyni bron qilish huquqi beriladi; bolalarga, ular ro'yxatdan o' tkazilgan joyidan qat 'i nazar, barcha turdagi ijtimoiy xizmatlar ko' rsatiladi va fuqarolik; bolalar uchun ularning davlat organlariga to'g'ridan-to'g'ri murojaatlarini to'liq ko'rib chiqish kafolatlanadi, bolaning to'liq huquqiy layoqati yo'qligi sababli bunday murojaatlarni ko'rib chiqmasdan qoldirishga yo'l qo'yilmaydi; ota-onalar o'rtasida o'n sakkiz yoshga to 'lmagan shaxslarga aliment to' lash to'g'risida kelishuv mavjud bo' limgan yoki ular tomonidan alimentni ixtiyoriy ravishda to'lanmagan taqdirda, shuningdek, ota-onalardan hech biri aliment undirish to'g'risida sudga murojaat qilmagan taqdirda, 14 yoshga to'lgan bolalar o'zlari uchun aliment undirish to'g'risida mustaqil ravishda da'volar berishga haqlidirlar. ota yoki ona, alohida yashash holatlarida esa-har bir ota-ona bilan bir vaqtda qonun hujjatlarida belgilangan miqdorda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) o'rinbosari - bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi.Va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-maydagi 4736-sonli "bola huquqlarini himoya qilish tizimining qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori bilan bola huquqlari bo'yicha vakil faoliyatining asosiy vazifalari va yo'nalishlari belgilab olindi. Bola huquqlari bo'yicha vakil o'z vakolatlarini mustaqil ravishda va davlat organlari va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradi. Bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini monitoring qilish maqsadida vakolatli shaxs huzurida bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha jamoat kengashi tashkil etilsin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan Kengash tarkibiga nufuzli fuqarolar, olimlar, ekspertlar, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari vakillari kiritilishi belgilandi.

XULOSA

Shunday qilib, O'zbekistonda bola (bolalar) huquqlari, kafolatlari, erkinliklari va maqomini tartibga soluvchi mustahkam normativ-huquqiy baza yaratildi. Ushbu me'yoriy hujjatlarning barchasi barkamol avlodni tarbiyalashga, oilada va jamiyatda

bolaning (bolalarning) yashash sharoitlari va holatini yaxshilashga qaratilgan bo'lib, davlat bolaga (bolalarga) nisbatan har qanday noqonuniy xatti-harakatlar uchun qonuniy javobgarlikni belgilashga majburdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.M. Mirziyoyev. 2017-yil 4-mart kuni qabul qilingan "Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2833- sonli Prezident qarori. <https://lex.uz/docs/-3141186>

2. O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonunning 8-moddasi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami.-T.,2010.,-№39.

3. Костекова К.А. «Роль социального педагога в профилактике правонарушений в подростковой среде». <https://infourok.ru/rol-socialnogo-pedagoga-v-profilaktike-pravonarusheniy-v-podrostkovoy-srede-3776595.html>

4. Старцева-Тарасова Валерия Ивановна. Социальная работа общеобразовательной школы как средство профилактики правонарушений подростков. Ставропол-2005.